

STANDARDISERING, GLOBALISERING OG LOKALISERING

GENERISKE PRONOMINER I VINDERUP

TORBEN JUEL JENSEN

I artiklen præsenteres en undersøgelse af brugen af pronominer med generisk reference hos to generationer af talere fra Vinderup i Midtvestjylland. I undersøgelsen sammenlignes sprogbrugen i 1978 med sprogbrugen i 2006-07, og de to generationers sprogbrug sammenlignes med hinanden og med sprogbrugen hos jævnaldrende informanter fra København, Næstved og Odder. Resultaterne viser at den afdialektisering der kendetegner det danske sprogsamfund i det 20. århundrede, har sat sig igennem også mht. generiske pronominer. Resultaterne viser også at Vinderup mht. nyudviklinger er stærkt påvirket af det københavnske talesprog idet den øgede anvendelse af det generiske *du*, som efter alt at dømme er startet i København, har bredt sig til Vinderup med den forsinkelse som kunne ventes i forhold til Vinderups afstand fra hovedstadsområdet. Vinderup-informanterne har dog i de nye optagelser en højere anvendelse af generisk *du* end deres jævnaldrende fra København, Næstved og Odder, og det foreslås at en del af forklaringen skal søges lokalt i det faktum at pronominet *man* ikke anvendes i den traditionelle dialekt.

1. Indledning

Som beskrevet ikke mindst af Inge Lise Pedersen er et kendetegnende træk for det 20. århundredes danske sprogsamfund en voldsom *afdialektisering*. Hermed menes de processer hvorunder de traditionelle dialekter udjævnes i form af interdialektal konvergens, *standardiseres* i form af at dialektale træk gradvis udskiftes med træk fra det københavnsk baserede standardsprog, eller helt forlades til fordel for (regionalt præget) standardsprog. I de senere år er et generelt kendetegn for udviklingen at det i modsætning til tidligere er det såkaldt lavkøbenhavnske talesprog der er drivende i udviklingen, og at sproglige fornyelser altså især spreder sig herfra til resten af landet – i første omgang i den yngre del af befolkningen. Denne senmoderne tendens, som også kendes fra andre lande end Danmark, kaldes ofte for *metropolisering* (jf. fx Pedersen 2003; Pedersen 2005).

I denne artikel fokuseres på disse processer som de kan iagttages i udviklingen i brugen af pronominer med generisk reference hos sprogbrugere fra Vinderup i Midtvestjylland gennem de seneste 30 år. De resultater der præsenteres, stammer fra den større undersøgelse af generiske pronominer jeg har foretaget som en del af Danmarks Grundforskningsfonds center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudiers (DGCSS) forskningsprojekt om det danske sprogs udvikling i det 20. århundrede (Jensen 2007; Jensen 2008; Jensen udk.).

2. Pronominer med generisk reference i moderne dansk

Med generisk reference menes reference til en ikke nærmere defineret gruppe af mennesker - i visse tilfælde alle mennesker. Referencen kan på det deskriptive plan, dvs. i forhold til de begivenheder eller situationer i den "virkelige verden" sætningen henviser til, inkludere taler, tilhører eller en specifik tredjepart, men den rækker på en uspecificeret måde også ud over denne referent.

Pronominet refererer til en generaliseret person, og det der prædikeres om denne referent, hævdes således at gælde for alle instantieringer af den pågældende type. I nyere standard- og standardnært dansk er det først og fremmest pronominet *man* der anvendes med reference til en generisk referent:

- (1) *man* behøver bare at tage med bussen for at høre at de unge taler utrolig dårligt
- (2) *man* burde sætte nogle tiltag i værk for at # brande dialekterne lidt bedre
- (3) han har siddet i en jobmæssig god position hvis *man* skal snakke om positioner¹

Pronominet *man* er udviklet fra substantivet *man(d)* og har været anvendt med generisk betydning siden de tidligste gammeldanske tekster, dvs. fra 1100-tallet (Brøndum-Nielsen 1965: V 467-469). I dialekterne anvendtes *man* dog traditionelt kun på Sjælland, mens det i den øvrige del af landet var pronominerne *en*, *den*, *de* eller *vi* der anvendtes til generisk reference (ODS: 13 spalte 862; Brøndum-Nielsen 1965: V 469; Pedersen & Nyberg 1984: 61-63):

- (4) *jen* ka aalti foet mæ ham lisom *den* vil
- (5) *en* har ett Fred længer end si Nabo vil
- (6) Lissom *di* rober i Skoui fo *di* Svarr²
- (7) da var der jo ingen, der kunne være bekendt at rende og danse med én en hel aften
– en hel nat, som *de* gør nu
- (8) Men det var itte latinske bogstaver...Det var jo, hvad *vi* kaldte dansk (dvs gotiske bogstaver)³

I det jyske dialektområde er det traditionelt først og fremmest pronominerne *en* og *den* der anvendes med generisk reference, og ifølge Jysk Ordbog er *den* og *en* i betydningen *man* da også "tæt afhjernet" i den del af Jylland hvor Vinderup ligger. Også Feilberg angiver at pronominet *en* "i regelen" bruges i stedet for *man* i jysk (Feilberg 1904: II 540), mens Skautrup i sin beskrivelse af dialekten i Tvis knap 20 km syd for Vinderup er mere kategorisk og skriver "Af indeterminative (ubestemte) pronominer mangler dialekten *man*" (Skautrup 1927: II 141).

Også pronominet *du* kan i nudansk anvendes med generisk reference:

¹ Her og i det følgende citeres, medmindre andet angives, fra DGCSS-korpusset (jf. afsnit 2). Tegnet # angiver en pause i talen.

² Denne og de to ovenstående eksempelsætninger stammer fra Jysk Ordbog ("Jysk Ordbog")

³ Denne og den ovenstående eksempelsætning stammer fra Pedersen & Nyberg 1984: 55 & 59.

- (9) *hvis man ikke bruger kondomet rigtigt så kan **du** få børn af det men **du** kan også få aids af det ikke*
- (10) *vi oplever og udvikler os jo vildt forskelligt ikke og der dukker jo noget op nogle gange fra barndommen eller fra tidligere som **du** skal have sorteret i ikke eller helst have sorteret i ikke hh det er skægt synes jeg sådan noget*

Du'erne i (9) og (10) henviser ikke specifikt til tilhøreren som i pronominet anvendelse som 2. persons-pronomen, men til en generaliseret person. Det er således ikke specifikke situationer der beskrives, men generelle "lovæssigheder" som ifølge taleren i lige så høj grad gælder for alle andre personer som for tilhøreren.

Det er omdiskuteret hvorvidt denne anvendelse af *du* er ny i dansk. Ifølge de eksisterende beskrivelser kendes den generiske anvendelse af *du* ikke fra dialekterne, og ifølge Den Danske Ordbog (DDO: 1 712) kan *du* i betydningen *man* først dokumenteres fra 1973. Som jeg har argumenteret for andetsteds (Jensen 2008; Jensen udk.), har *du* dog højst sandsynligt været anvendt med generisk reference langt før 1970'erne, blandt andet fordi den generiske anvendelse af *du* kan iagttages allerede i optagelser fra 1960'erne og 1970'erne med ældre dialekttalere fra øerne i Korpus CorDiale ("Korpus CorDiale"). Det er dog svært at afgøre hvor længe *du* er blevet anvendt med generisk betydning, eftersom der sandsynligvis er tale om et talesprogligt fænomen, og vores adgang til talesproget før anden halvdel af det 20. århundrede er meget begrænset. Som det vil blive beskrevet i det følgende, er der dog ingen tvivl om at anvendelsen af *du* med generisk reference er steget over hele landet i de seneste årtier.

Et interessant aspekt ved denne udvikling i anvendelsen af andenpersons-pronomet i dansk er at den tilsyneladende er foregået parallelt med lignende udviklinger i andre sprog såsom (canadisk) fransk, spansk, norsk, svensk og finsk (Thibault 1991; Lundeby 1996; Fremer 2000; Fernández 2007; Leino & Östman 2008). Udviklingen kan således ses som et udtryk for en *globalisering* i sprogbrugen enten, som det ofte er blevet foreslået, som følge af påvirkning fra engelsk hvor andenpersons-pronomet *you* som bekendt er det almindelige generiske pronomen, eller som følge af overordnede, samfundsbetingsede ændringer i vores måde at interagere sprogligt med hinanden på, som har været fælles for vores del af verden, og som altså blandt andet giver sig udtryk i hvilket pronomen der anvendes når vi taler om generelle forhold (Jensen 2008; Beck Nielsen, Fogtman & Jensen udk.).

2. DGCSS-undersøgelsen af generisk anvendte pronominer

De resultater der præsenteres nedenfor, stammer fra en undersøgelse af anvendelsen af pronominer med generisk reference hos de såkaldte "kernegrupper" af informanter i DGCSS' undersøgelser. Det drejer sig om 171 forskellige informanter fra fire lokaliteter: København, Næstved, Odder og Vinderup. Informanterne er fordelt på tre alderskohorter, der i det følgende omtales som generation 1 (født 1942-63), generation 2 (født 1964-74) og generation 3 (født 1989-92). Udvalget af informanter er sket ud fra idealet om for hver alderskohorte på hver lokalitet at have 6 informanter i

hver af de fire celler der defineres af talervariablene køn og socialklasse⁴ (dvs. fx 24 informanter fra generation 1 i København). Informanterne er primært optaget i forbindelse med sociolingvistiske interview⁵; for generation 1 og 2's vedkommende to gange, i perioden 1978-89 og igen i 2005-07, mens generation 3 kun er optaget én gang, i 2005-07. I de i alt 270 optagne og udskrevne samtaler er alle pronominer der kan anvendes med generisk reference, analyseret, for det første naturligvis for om de rent faktisk anvendes generisk, og dernæst i forhold til andre funktionelle egenskaber såsom syntaktisk funktion.

Resultaterne viser at anvendelsen af generisk *du* er steget fra de gamle optagelser i 1978-89 til de nye optagelser i 2005-07. De viser også at det er generation 1 der fører an i denne udvikling, idet både generation 2 og 3 har en lavere anvendelse af generisk *du* end generation 1. Endvidere indikerer resultaterne at den øgede anvendelse af generiske *du* på bekostning af *man* har spredt sig fra København til resten af Danmark, og at denne udvikling er startet før tidspunktet for de gamle optagelser (Jensen udk.).

I denne artikel ligger fokus imidlertid på brugen af generiske pronominer hos informanterne fra Vinderup, og den ovenfor beskrevne udvikling vil således blive betragtet fra periferien idet dens centrum efter alt at dømme har været (og stadig er) København. Vinderup er interessant i denne sammenhæng eftersom Vinderup er den eneste af DGCSS-undersøgelsens lokaliteter hvor den traditionelle dialekt i hvert fald i de gamle optagelser stadig spiller en væsentlig rolle i kerneinformanternes sprogbrug, og idet den traditionelle dialekt som beskrevet ovenfor adskiller sig fra standarddansk mht. generiske pronominer.

I Vinderup er kun generation 2 og 3 repræsenteret i undersøgelsen. Fordelingen af informanter i de to generationer ses i tabellen nedenfor:

	Vinderup 2 (født 1964)		Vinderup 3 (født 1990-92)	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
Arbejderklasse	3	6	10	11
Middelklasse	4	6	4	5

De gamle optagelser med generation 2 er fra 1978 og stammer fra Kristensens dialektsociologiske undersøgelser af intraindividuel sprogbrugsvariation (Kristensen 1980). Hver af de 19 informanter er her optaget dels under interviews på ca. 7-8 minutter (tilstræbt formelle) dels under gruppeoptagelser på ca. 40 minutter (tilstræbt uformelle). De nye optagelser er optaget af DGCSS' feltarbejdere i 2006-07 og udgøres alene af længerevarende sociolingvistiske interview (ét med hver informant). De forhold informanterne blev optaget under, er således ikke ens idet hverken de formelle interview eller gruppesamtalerne svarer helt til den uformelle, semistrukturerede dialog der

⁴ Inddelingen i socialklasser (arbejderklasse og middelklasse) er foregået efter samme principper som i Projekt Bysociolingvistik. Kategoriseringen af informanter i arbejder- og middelklasse er således sket på basis af de tre indikatorer *job-kategori* (arbejder med ting / arbejder med sprog), *arbejds-mæssig position* (underordnet / ledende 1-10 personer / ledende >10 personer / semi-autonom) og *uddannelsesniveau* (Gregersen, Albris & Pedersen 1991).

⁵ Dette gælder dog som beskrevet nedenfor ikke for de gamle optagelser i Vinderup og Odder.

finder sted under de nye optagelser, men det har altså været de givne vilkår for undersøgelsen. Til gengæld svarer de nye optagelser af generation 2 og 3 til hinanden ligesom de svarer til optagelserne med de øvrige informanter i DGCSS-korpusset.

Sammensætningen af informanter fra Vinderup gør det muligt at undersøge udviklingen i sprogbrugen på tre måder: For det første ved i forbindelse med generation 2 at kigge på udviklingen gennem informanternes liv. Der er her tale om et såkaldt *panelstudium*, hvor den samme gruppe mennesker er optaget to gange med knap 30 års mellemrum. For det andet kan udviklingen undersøges ved at sammenligne de *gamle* optagelser af generation 2 med de *nye* optagelser med generation 3. De to grupper af informanter har her samme alder idet der i begge tilfælde er tale om 9. klasse-elever i alderen 14-16 år. Her er således tale om et *trendstudium*, som viser hvorledes sprogbrugen har ændret sig inden for samme aldersgruppe fra 1978 til 2006-07. Endelig kan forskellen mellem generation 2 og 3 i de nye optagelser undersøges; der er her tale om et *apparent time-studium*.⁶

2.1 Afdialektisering

Som tidligere nævnt er de traditionelle generiske pronominer i Vinderup-området *en* og *den*, mens anvendelsen af *man* må ses som et udtryk for standardisering.

I sprogbrugen hos de øvrige kernegrupper i DGCSS-korpusset (dvs. informanterne fra Odder, Næstved og København) er der ingen forekomster *den* med generisk betydning, og *en* forekommer kun med generisk betydning i tilfælde hvor pronominet *ikke* fungerer som subjekt, dvs. som objekt, styrelse i præpositionsforbindelse eller bestemmer i nominalhypotagme, fx:

(11) *de bad faktisk en om at vaske fingre hele tiden*

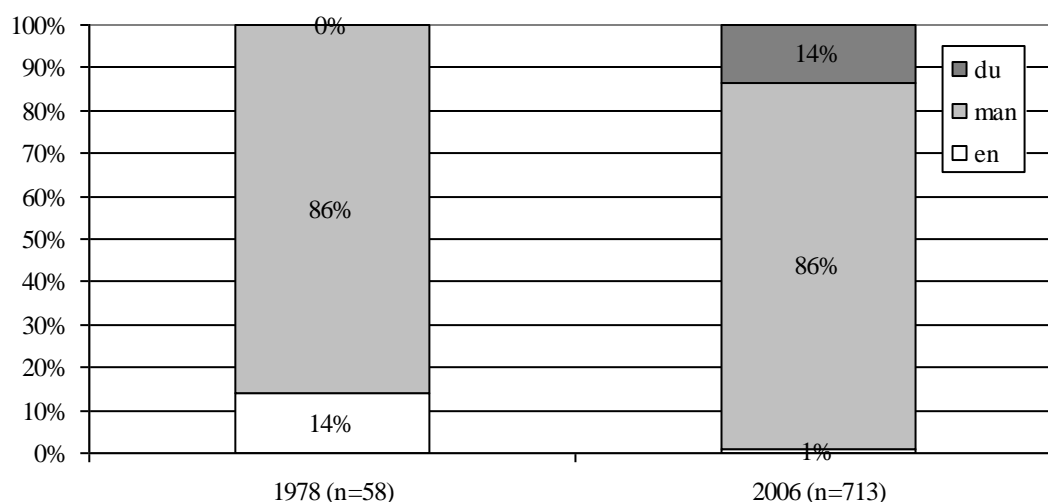
Omvendt anvendes *man* udelukkende med subjektsfunktion, og de to pronominer *en* og *man* må altså i forbindelse med generisk reference siges at have komplementær distribution hos disse informanter. *En* og *man* kan således ikke behandles som uafhængige varianter af variabelen ”pronomener med generisk betydning” men må derimod snarere betragtes som kombinatoriske allomorfer. Den altovervejende del (ca. 97 %) af pronominerne med generisk reference i korpusset udgøres i øvrigt af pronominer med subjektsfunktion, og det vil derfor i det følgende alene være disse der behandles. Her anvender informanterne fra Odder, Næstved og København udelukkende pronominerne *du* og *man*.

Heller ikke informanterne fra generation 2 og 3 i Vinderup anvender *den* med generisk betydning; derimod ses der forekomster af *en* med generisk betydning, også i subjektsfunktion:

⁶ I et studium i *apparent time* (forestillet tid) ses forskelle i sprogbrugen mellem forskellige aldersgrupper af talere optaget på samme tidspunkt som et udtryk for sproforandring. Sprogbrugen i det pågældende sprogsamfund antages således at have ændret sig (og/eller være ved at ændre sig) på en måde svarende til forskellen mellem de yngre og de ældre taleres sprogbrug. Metoden er baseret på antagelsen om at sprogbrugen hos de enkelte talere er mere eller mindre stabil efter de har nået den såkaldt kritiske alder omkring slutningen af puberteten.

(12) *skal en så by om æ aften sommetider så bliver der altså ikke meget tid til at # til at lave noget [tjene penge ved erhvervsarbejde]*

Anvendelsen af *en* er dog i forhold til anvendelsen af *man* og *du* meget begrænset. Det er således kun fire ud af de i alt 39 informanter der overhovedet anvender generisk *en* i subjektsfunktion. Disse fire personer, som alle tilhører generation 2, er kendetegnet ved at komme fra den landlige del af Vinderup-området (dvs. ikke fra selve Vinderup by), og for tre af de fires vedkommende hører de også i forhold til andre variable til blandt de mest dialektale af generation 2-informanterne. Selv hos disse fire informanter optræder pronominerne *man* og *du* dog langt hyppigere med generisk betydning end *en* (jf. Figur 1).

Figur 1: Pronominer med generisk reference hos de fire ”en-brugere”

Som det fremgår af Figur 1, udgør *en* allerede i de gamle optagelser kun 14 % af de generiske pronominer, og andelen falder yderligere til kun 1 % i de nye optagelser.

Såfremt de eksisterende beskrivelser af anvendelsen af generiske pronominer i den traditionelle dialekt i området er fyldestgørende, kan man altså konstatere at der allerede på tidspunktet for de gamle optagelser i 1978 er sket en voldsom tilnærmelse til standardsproget på den måde at pronominet *man* (sammen med pronominet *du*) stort set har overtaget *en* og *den*'s funktion som generisk pronomen - vel at mærke hos aldersgruppen 14-16 år. Resultaterne viser endvidere at udviklingen er fortsat i løbet af de efterfølgende knap 30 år på den måde at generation 3 slet ikke anvender *en* som generisk pronomen i subjektsfunktion, og tilsyneladende også på den måde at de informanter der i 1978 anvendte generisk *en*, i 2006 anvender det endnu mindre end tidligere.⁷

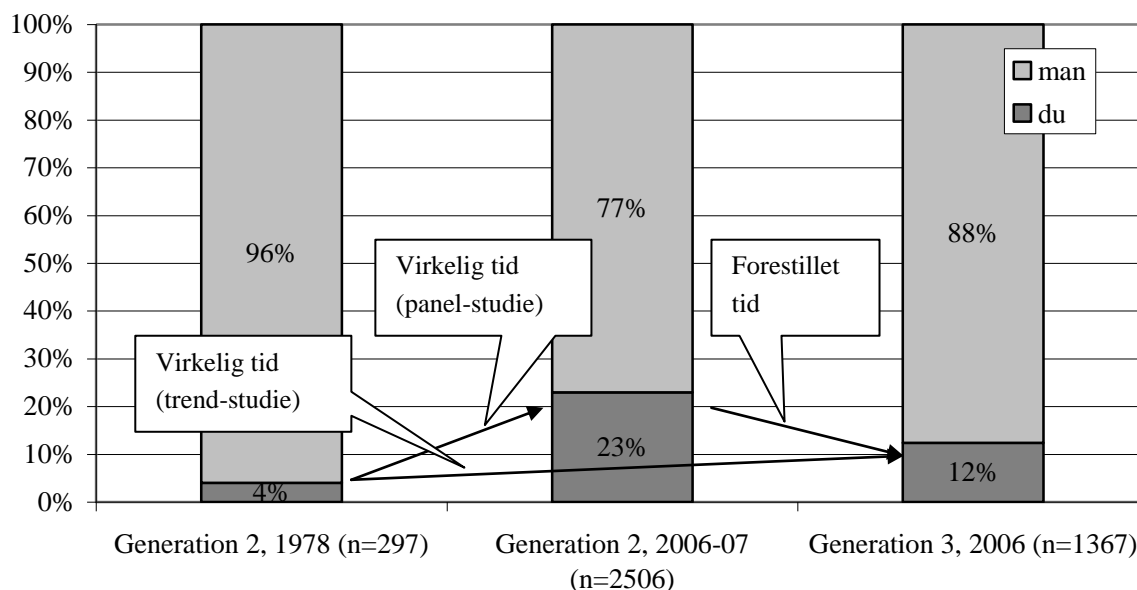
Dette resultat er i og for sig ikke overraskende; det bekræfter derimod det generelle billede af afdialektisering i Vinderup som er beskrevet både af Kjeld Kristensen og af Inge Lise

⁷ Da antallet af generiske pronominer i de gamle optagelser er meget lavt, kan dette ikke testes statistisk.

Pedersen (Kristensen 1977; Kristensen 1980; Schøning & Pedersen udk.), og den endnu mere generelle tendens til afdialektisering der kendetegner det 20. århundredes danske sprogsamfund.

2.2 Udviklingen i anvendelsen af generisk du

Som tidligere nævnt viser resultaterne af DGCSS-undersøgelsen som helhed at generisk *du* har vundet frem på bekostning af *man*. Denne udvikling ses i høj grad også i Vinderup (jf. Figur 2).

Figur 2: Pronominer med generisk reference, alle informanter⁸

Som det fremgår af Figur 2, ses der tydelige stigninger i andelen af generisk *du* fra de gamle optagelser i 1978 til de nye optagelser i 2006-07: Panelstudiet af generation 2-informanterne viser mere end en femdobling i andelen af *du* i løbet af de 30 år (en χ^2 -test for uafhængighed viser at forskellen i fordelingen af generiske pronominer mellem de gamle og de nye optagelser er stærkt signifikant: $\chi^2=56.18$; 1 d.f., $p<<0.01$), og trendstudiet viser en tredobling i andelen af *du* hos 9.-klasseseleverne i 2006 i forhold til samme aldersgruppe i 1978 (også denne forskel er stærkt signifikant: $\chi^2=16.58$, 1. d.f., $p<<0.01$).

Også når man ser på andelen af informanter der i det hele taget anvender generisk *du*, ses der en mærkbar stigning: Panelstudiet viser at det i de gamle optagelser kun er 7 ud af de 19 generation 2-informanter (dvs. 37 %) der anvender generisk *du*, mens det i de nye optagelser er 16 ud af 19 (dvs. 84 %). I generation 3 er det 18 ud af 30 informanter (dvs. 60 %) der i 2006 anvender generisk *du*, så trendstudiet viser altså også en stigning (fra 37 til 60 %) inden for denne aldersgruppe i perioden fra de gamle til de nye optagelser.

Som tidligere nævnt må man tage et vist forbehold i forhold til de gamle optagelser fra Vinderup idet de ikke er optaget under helt samme forhold som de nye optagelser. Det er således

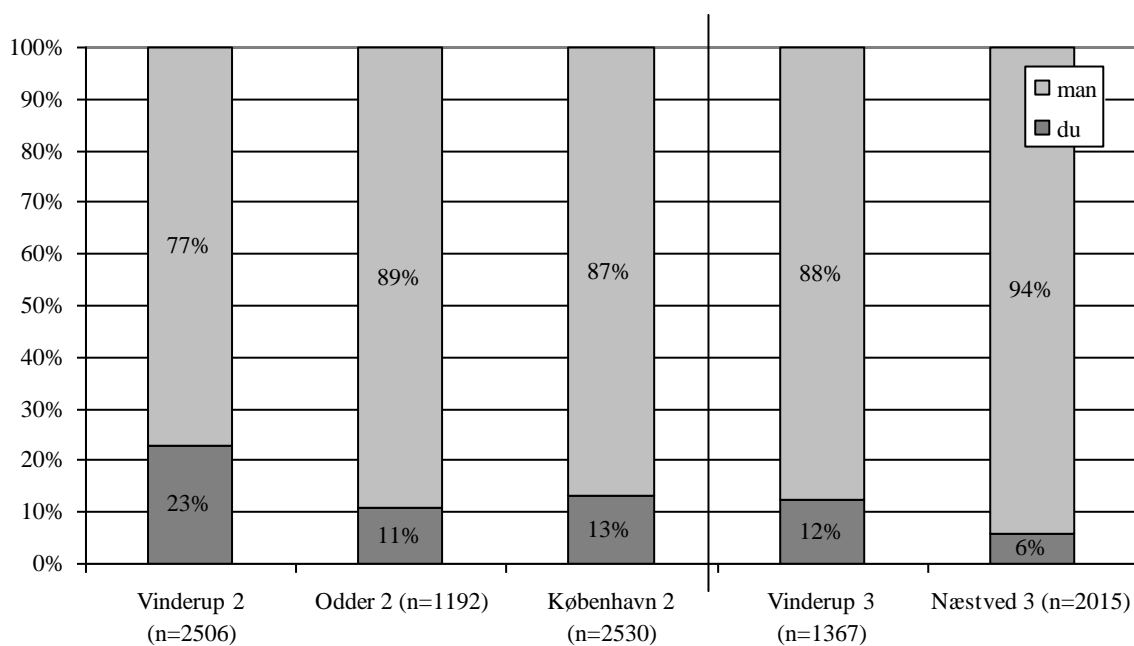
⁸ Der ses her bort fra de i alt 13 forekomster af generisk *en* som er beskrevet ovenfor.

muligt at anvendelsen af generisk *du* havde været større i samtalerne fra 1978 såfremt de havde været optaget på helt samme måde som i 2006-07. Jeg mener dog at der er tale om så store forskelle at de må afspejle en generel stigning i anvendelsen af generisk *du* i Vinderup, som i øvrigt svarer til tendensen i resten af landet.

Også på et andet punkt svarer resultaterne fra Vinderup til dem fra Odder, Næstved og København: Når man sammenligner anvendelsen af generisk *du* i to aldersgrupper optaget på det samme tidspunkt (dvs. i forestillet tid), ses det at de yngre anvender generisk *du* mindre end de ældre. Som det fremgår af Figur 2, har generation 3, dvs. de 14-16-årige, i 2006-07 en væsentligt lavere andel af generisk *du* end generation 2, som i Vinderup er 41-44 år gamle på dette tidspunkt. Forskellen er statistisk stærkt signifikant ($\chi^2=63.14$, 1 d.f., $p \ll 0.01$). Resultatet indikerer at stigningen i anvendelsen af det generiske *du* har toppet eller er ved at toppe idet det ikke i samme grad anvendes af generation 3 som af generation 2.

Resultaterne mht. anvendelsen af generisk *du* blandt Vinderup-informanterne svarer altså til billedet i Odder, Næstved og København, og med hensyn til de *gamle* optagelser passer resultaterne også fint med antagelsen om at den øgede anvendelse af generisk *du* har sit udgangspunkt i København og herfra har spredt sig til resten af landet. Generation 2-informanterne fra Vinderup har således i de gamle optagelser en lavere andel af generisk *du* end generation 2-informanterne fra såvel Odder som København (generation 2 er ikke repræsenteret i Næstved) i overensstemmelse med at afstanden mellem Vinderup og København – såvel geografisk som utvivlsomt på andre punkter – er større end mellem Odder og København.

I de *nye* optagelser har Vinderup-informanterne derimod en overraskende høj anvendelse af generisk *du* (jf. Figur 3).

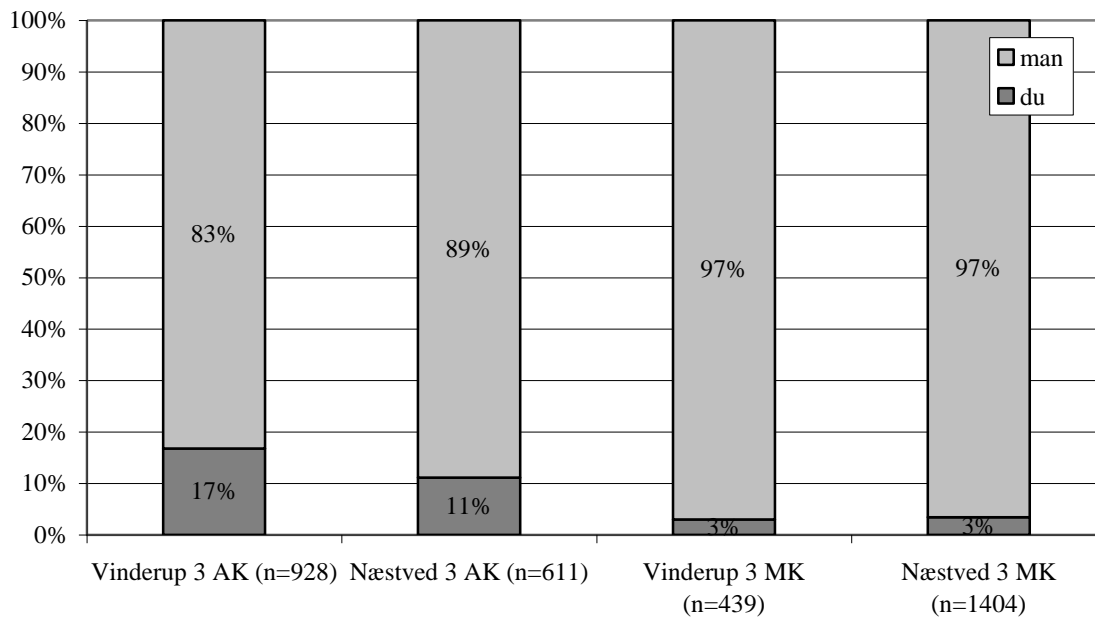
Figur 3: Pronominer med generisk reference, nye optagelser (2005-07)

χ^2 -test viser at generation 2-informanterne fra Vinderup i 2006-07 har en signifikant højere andel af generisk *du* end informanterne i samme aldersgruppe fra både Odder og København (Vinderup-Odder: $\chi^2=73.97$, 1 d.f., $p \ll 0.01$; Vinderup-København: $\chi^2=81.59$, 1 d.f., $p \ll 0.01$), og at generation 3-informanterne fra Vinderup har en højere andel af generisk *du* end informanterne fra Næstved ($\chi^2=45.21$, 1 d.f., $p \ll 0.01$). Generation 2 er ikke repræsenteret i Næstved og generation 3 ikke i Odder og København.

Hvor resultaterne fra de gamle optagelser i 1970'erne og 80'erne viser et klart København-centreret mønster i forhold til anvendelsen af generisk *du* på den måde at Københavnerinformanterne har en højere andel af *du* end Næstved-informanterne som igen har en højere andel end informanterne fra Odder og Vinderup, så er Vinderup-informanterne i de nye optagelser førende mht. anvendelsen af generisk *du*, både i generation 2 og generation 3. Der synes at være sket det i perioden fra de gamle til de nye optagelser at den øgede anvendelse af generisk *du* har spredt sig i Danmark på samme tid som anvendelsen i København er stagneret eller måske ligefrem faldet. Dette forklarer dog nok ikke i sig selv den relativt store anvendelse af generisk *du* som ses i Vinderup, og som i generation 2 er væsentligt højere end i København.

En forklaring kunne søges i sammensætningen af informanterne fra Vinderup idet det af praktiske grunde ikke har været muligt at opnå den 4*6 fordeling i forhold til køn og socialklasse som har været målet (jf. s. 3). Som det fremgår af tabellen på s. 4, er der således en vis overrepræsentation af kvinder både i generation 2 (12 ud af 19) og 3 (16 ud af 30), og af arbejderklasse-informanter i generation 3 (21 ud af 30).

Den lille overrepræsentation af kvinder blandt Vinderup-informanterne kan på ingen måde forklare den relativt store anvendelse af generisk *du* idet resultaterne af undersøgelsen viser at de kvindelige informanter generelt har en *lavere* andel af generisk *du* end mændene. Derimod medvirker overrepræsentationen af arbejderklassetalere givetvis til den relativt høje andel af generisk *du* i generation 3 idet arbejderklassetalere generelt har en højere andel af generisk *du* end middelklassetalere (Jensen udk.). Dette kan dog ikke være hele forklaringen eftersom der i Vinderup, også når der alene ses på arbejderklassetalere (AK), ses en væsentligt højere andel af generisk *du* end i Næstved, jf. Figur 4.

Figur 4: Pronominer med generisk reference, nye optagelser

Som det ligeledes fremgår af Figur 4, er der derimod ingen forskel mellem middelklassetalerne (MK), og den større andel af generisk *du* i Vinderup i forhold til Næstved der ses i Figur 3, skyldes følgelig alene arbejderklassetalerne. Eftersom arbejderklassetalerne i Vinderup har en væsentlig højere andel af *du* end arbejderklassetalerne fra Næstved, ville andelen af *du* have været højere i Vinderup end i Næstved også selvom fordelingen af arbejder- og middelklasse-talere havde været nøjagtigt ens på de to lokaliteter.

Den forholdsvis høje andel af generisk *du* i Vinderup i forhold til resten af landet i de nye optagelser, kan altså mht. generation 3 kun delvis og mht. generation 2 slet ikke forklares ud fra forskelle i sammensætningen af informantgrupperne i forhold til køn og socialklasse. Jeg mener derimod at det er oplagt at søge en mere sprogintern og *lokal* forklaring i de dialektale forhold der er beskrevet tidligere i artiklen. Pronominet *man* er som tidligere nævnt ikke del af den traditionelle dialekt. Selvom resultaterne viser at *man* som følge af standardisering allerede på tidspunktet for de gamle optagelser næsten har udkonkurreret *en* og *den* som generiske pronominer i generation 2, kunne man forestille sig at *man* har en svagere position i Vinderup end i de øvrige lokaliteter i undersøgelsen. Det skal her tages med i betragtning at de informanter der er inddraget i undersøgelsen, specielt i de gamle optagelser er temmelig unge, og at anvendelsen af *man* efter al sandsynlighed er lavere hos den del af befolkningen i Vinderup der er ældre end generation 2 (dvs. født før 1964). Dette kan meget vel påvirke sprogbrugen også i generation 2 og 3, og det er derfor muligt at det generiske *du* mere ”gnidningsløst” har kunnet vinde indpas i sprogbrugen, idet der her ”blot” er tale om en ny anvendelse af et pronomen som i modsætning til *man* også anvendes i den traditionelle dialekt. Når det generiske *du* har vundet forholdsvis meget frem i Vinderup, kan der således være tale om en mekanisme af samme art som Kristen Møller foreslår i sin beskrivelse af afdialektisering i Gjern-Skannerup sogne i Midtøstjylland i starten af forrige århundrede. Den gav

sig angiveligt blandt andet udtryk i at de unge anvendte pronominerne *vi* og *de* (med generisk reference) hvor de ældre anvendte *den*:

Takket være moderne Samfærdsel i videste Forstand bliver berøringen med Rigssproget mere og mere intim, og der fremkommer deraf en naturlig Reageren overfor det mest afstikkende dialektale [...] Men skønt det stærkt dialektprægede Udtryk saa vidt muligt undgaas, føler man sig alligevel bundet deraf og formaar ikke frimodigt at tage for sig af de nye, der er rykket så nær. Det er saaledes f. Eks. ikke særlig ofte, at de yngre anvender Pronominet (*d*)æn, og 'man' gaar det aldeles ikke an at sige; der må omskrivning til
(Møller 1929: 69-70)⁹

3. Konklusion

Undersøgelsen af sprogbrugen blandt informanterne fra Vinderup har tydeligt vist at den afdialektisering der kendetegner det danske sprogsamfund i det 20. århundrede, har sat sig igennem også mht. generiske pronominer. Således synes de traditionelle pronominer *en* og *den* at være stort set udkonkurreret af *man* og, i mindre omfang, *du* allerede fra slutningen af 1970'erne, i hvert fald blandt talere født i 1964 og senere.

Undersøgelsen har også vist at Vinderup mht. nyudviklinger er stærkt påvirket af det københavnske talesprog idet den øgede anvendelse af det generiske *du*, som efter alt at dømme er startet i København (muligvis som udtryk for globalisering i sprogbrug og/eller interaktion), har bredt sig til Vinderup med den forsinkelse som kunne ventes i forhold til Vinderups geografiske og kulturelle afstand fra hovedstadsområdet.

Det mest overraskende i undersøgelsen er at Vinderup-informanterne i de nye optagelser fra 2006-07 faktisk har en højere anvendelse af generisk *du* end deres jævnaldrende fra København, Næstved og Odder. Dette fænomen kan i et vist omfang forklares ud fra en forsinkelse i Vinderup af den stagnation eller direkte fald i anvendelsen af generisk *du* som i de seneste år synes at være sket i København, og mht. generation 3 ud fra en overrepræsentation af arbejderklassetalere i informantgruppen. Dette er dog formentlig ikke hele forklaringen, og den relativt høje anvendelse af generisk *du* kan meget vel også skyldes forhold der er særegne for Vinderup. Jeg har her foreslået det faktum at *man* ikke anvendes i den traditionelle dialekt, som en sandsynlig faktor, men der kan meget vel også være andre helt lokale faktorer på spil. Også på et sted som Vinderup der synes så perifert i relation til de overordnede standardiserende, metropoliserende og globaliserende tendenser, men som naturligvis er centrum for sprogbrugerne fra Vinderup.

Torben Juel Jensen

Post doc

Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier

⁹ En stor tak til Karen Margrethe Pedersen, der som så ofte før har været mig behjælpelig med at finde denne og andre relevante referencer.

tjuelj@hum.ku.dk

Litteratur

- Beck Nielsen, Søren; Fogtmann, Christina & Jensen, Torben Juel udk.: "From community to conversation – and back. Exploring the interpersonal potentials of two generic pronouns in Danish". *Acta Linguistica Hafniensia* 41.
- Brøndum-Nielsen, Johannes 1965: *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling*. København: Københavns Universitets Fond til Tilvejebringelse af Læremidler.
- DDO. *Den danske ordbog* 2003. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Gyldendal.
- Feilberg, H. F. 1904: *Bidrag til en Ordbog over Jyske Almuesmål*. København: Universitets-jubilæets danske samfund.
- Fernández, Susana S. 2007: "To konkurrerende generaliserende konstruktioner på spansk". *Ny Forskning i Grammatik* 14. 67-87.
- Fremer, Maria 2000: "Ve e du då - generisk du hos ungdomar och vuxna talare". Kotsinas, Ulla-Britt; Stenström, Anna-Brita & Drange, Eli-Marie (ed.): *Ungdom, språk og identitet*. København: Nordisk Ministerråd. 133-147.
- Gregersen, Frans; Albris, Jon & Pedersen, Inge Lise 1991: "Data and Design of the Copenhagen Study". Gregersen, Frans & Pedersen, Inge Lise (ed.): *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. København: C. A. Reitzels Forlag.
- Jensen, Torben Juel 2007: "Generisk *du* - en igangværende sprog(brugs)forandring?". *Ny Forskning i Grammatik* 14.
- Jensen, Torben Juel 2008: "Om *du* i betydningen 'man'". *Nyt fra Sprognævnet* 2008(3). 1-8.
- Jensen, Torben Juel udk.: "Generic variation? Developments in the use of generic pronouns in late 20th century spoken Danish". *Acta Linguistica Hafniensia* 41.
- "Jysk Ordbog." tilgængelig på <http://www.jyskordbog.dk/hjemmesider/index.html>.
- "Korpus CorDiale." tilgængelig på <http://www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi-bin/CorDiale/index.cgi?lng=Dan>.
- Kristensen, Kjeld 1980: "Situationsafhængig sprogbrug hos vestjyske skoleelever". *Danske Folkemål* 22(2). 29-124.
- Kristensen, Kjeld 1977: "Variationen i vestjysk stationsby-mål". *Dialektstudier* 4(1). 29-109.

- Leino, Pentti & Östman, Jan-Ola 2008: "Language change, variability, and functional load. Finnish genericity from a constructional point of view". Leino, Jaakko (ed.): *Constructional Reorganization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 37-54.
- Lundeby, Einar 1996: "Om *man* og *en* og *du*". Språknämnden, Svenska (ed.): *Språket lever - festskrift til Margareta Westman*. Stockholm: Svenska Språknämnden. 137-144.
- Møller, Kristen 1929: "Lidt jysk Syntaks". *Danske Folkemål* 3(2-4). 65-70.
- ODS. *Ordbog over det danske Sprog* 1921. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Pedersen, Inge Lise 2005: "Processes of standardization in Scandinavia". Auer, Peter; Hinskens, Frans & Kerswill, Paul (ed.): *Dialect change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pedersen, Inge Lise 2003: "Traditional dialects of Danish and the de-dialectalization 1900-2000". *International Journal of the Sociology of Language* 159. 9-28.
- Pedersen, Karen Margrethe & Nyberg, Magda 1984: "Når bønder fortæller". *Danske Folkemål* 26. 1-246.
- Schøning, Signe Wedel & Pedersen, Inge Lise udk.: "What happens at the end of the dialect-standard continuum?". *ICLAVE 4 proceedings*.
- Skautrup, Peter 1927: *Et Hardsysselmål*. København: Th. Linds Efterfølger.
- Thibault, Pierette 1991: "La langue en mouvement: simplification, régularisation, restructuration". *LINX: Linguistique Institut Nanterre-Paris-X* 25. 79-92.